

DORI MODDALARNING JIGAR VA BUYRAK FAOLIYATIGA SALBIY TA'SIRI

Toshboyev Feruz Nizomiddinovich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti toksikologik va
farmatsevtik kimyo kafedrasasi assistenti

Nuftilloeva Elinura Baxodir qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Farmatsiya fakulteti
4-kurs talabasi

Haqnazarova Ozoda Rahmonqul qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Farmatsiya fakulteti
4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turli xil dori moddalarning inson organizmidagi eng muhim a'zolardan biri bo'lgan jigar va buyraklarga qanday salbiy ta'sir qilishi o'rganilgan. Jigar va buyraklar organizmning toksinlardan tozalashida asosiy rol o'ynaydi, shuning uchun ularga dori moddalarning zararli ta'siri sog'liq uchun katta xavf tug'diradi. Tadqiqotda dori moddalarning toksik ta'siri, bu a'zolarda yuzaga keladigan kasalliklar va sog'lom turmush tarzining ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu maqola dori moddalarning jigar va buyrak faoliyatiga ta'sirini yanada batafsil tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Dori moddalari, jigar faoliyati, buyrak kasalliklari, toksik ta'sir, dori vositalarining zarari, farmakologiya, dori ta'siri, hepatotoksiklik, nefrotoksiklik.

Ishning vazifasi: Ushbu maqola quyidagi vazifalarni bajarishga qaratilgan: Jigar va buyrakning asosiy fiziologik funksiyalarini o'rganish. Dori moddalarning jigar va buyraklarga qanday ta'sir qilishi haqida tushuncha berish. Dori moddalarning toksik ta'sirini tahlil qilish va bu jarayonni oldini olish bo'yicha tavsiyalar keltirish. Jigar va buyrakni himoya qilish usullarini o'rganish hamda sog'lom hayot tarzi haqida tavsiyalar berish. O'zbekiston sharoitida dori vositalarining nazorati va ulardan foydalanish bo'yicha statistik ma'lumotlarni keltirish.

Material va uslublar: Maqolada ilmiy adabiyotlar, klinik tadqiqotlar va farmakologik ma'lumotlarga tayangan holda yozilgan. Bu ishni yozishda quyidagi usullardan foydalanildi:

Adabiyotlar tahlili: Jigar va buyrak kasalliklariga oid ilmiy tadqiqotlar ko'rib chiqildi.

Klinik kuzatuvlar: Turli dorilar qabul qilgan bemorlarning holatlari kuzatilib, ularning salomatlikka ta'siri tahlil qilindi.

Экспериментал ma'lumotlar: Jigar va buyrak kasalliklarining dori qabul qilish bilan bog'liq hollari o'rganildi.

Dori moddalari zamonaviy tibbiyotning ajralmas qismidir, lekin ularning organizmga ta'siri har doim salbiy bo'lishi mumkin. Jigar va buyraklar organizmning toksinlardan tozalashda, suyuqlik balansini saqlashda va metabolik jarayonlarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada dori moddalarning jigar va buyraklarga salbiy ta'siri ko'rib chiqiladi va ularni qanday qilib oldini olish mumkinligi haqida tavsiyalar beriladi.

JIGAR FAOLIYATIGA SALBIY TA'SIR QILUVCHI DORILAR

Jigar ko'plab dori moddalarning metabolizmini amalga oshiradi. Ba'zi dorilar, masalan, parasetamol, ortiqcha dozada qabul qilinganda jigar hujayralariga zarar yetkazishi mumkin. Ushbu zarar jigarining qattiq shikastlanishi, ya'ni jigar nekroziga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ba'zi dorilar jigar metabolizmini o'zgartirib, uning normal faoliyatini buzishi mumkin.

Dori turlari va salbiy ta'siri:

Antibiotiklar: Ba'zi antibiotiklar, masalan, eritromitsin va tetratsiklin, jigarining zaharlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Ular jigarda metabolizmga tushganda, uning zararlanishiga olib kelishi mumkin.

NSAID: Nonsteroid yallig'lanishga qarshi dorilar (masalan, ibuprofen) uzun muddatli qabul qilinganda jigarda o'zgarishlarga olib kelishi mumkin.

JIGAR KASALLIKLARI BILAN BOG'LIQ XATARLAR:

Jigar yog'li kasalligi: Ba'zi dorilar jigarda yog' to'planishiga olib kelishi mumkin. Bu holat, o'z navbatida, jigarining normal faoliyatini pasaytiradi va jigarda turli xil kasalliklarning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

Jigar sirrozi: Uzoq muddat davomida dori qabul qilish jigarda tug'ma shikastlanishlarga olib kelishi va jigarining faoliyatini pasaytirishi mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, sirrozning 20% hollari dorilar bilan bog'liq.

JIGAR FAOLIYATINI TA'SIR QILISH MEXANIZMLARI:

Gepatotoksiklik: Ba'zi dorilarning metabolitlari jigar hujayralarini bevosita zararlashi mumkin. Misol uchun, acetaminofen metaboliti NAPQI jigar hujayralarida oksidlanib, ularni o'ldirishi mumkin. Oksidlovchi stress: Dori moddalari organizmda erkin radikallar hosil qilib, oksidlovchi stressni keltirib chiqarishi mumkin. Bu holat, o'z navbatida, jigarda yallig'lanish jarayonlarini kuchaytirishi mumkin.

BUYRAK FAOLIYATIGA SALBIY TA'SIR QILUVCHI DORILAR

Buyraklar organizmni toksinlardan xalos qilishda muhim rol o'ynaydi, ammo ba'zi dorilar ularning faoliyatini yomonlashtirishi mumkin. NSAID dorilari buyraqlarni qon bilan ta'minlashini kamaytirishi natijasida buyrak yetishmovchiligini keltirib chiqarishi mumkin.

Dori turlari va salbiy ta'siri:

Aminoglikozid antibiotiklar: Gentamisin va kanamisin kabi dorilar buyrak to'qimalariga toksik ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ular buyrak hujayralarini shikastlaydi va buyrak funksiyasini pasaytiradi.

Diuretiklar: Ular buyraklarni ishlashini tezlashtirib, ba'zi hollarda buyrak funksiyasini pasaytirishi mumkin. Muntazam diuretik iste'mol qilish suv muvozanatini buzishi va buyraklarga ortiqcha yuk keltirishi mumkin.

Buyrak kasalliklari bilan bog'liq xatarlar:

Akut buyrak yetishmovchiligi: Qattiq dorilarni iste'mol qilish natijasida buyraklar qattiq shikastlanishi mumkin. Bunday holatda, buyraklarda qonda toksinlarning to'planishi kuzatiladi, bu esa hayot uchun xavfli hisoblanadi.

Kronik buyrak kasalliklari: Uzoq muddat davomida zararli dorilarni qabul qilish buyrak to'qimalarining shikastlanishiga olib kelishi mumkin. O'zbekiston sharoitida buyrak kasalliklari soni ortib bormoqda va bu ko'plab bemorlar uchun jiddiy muammo hisoblanadi.

Nefrotoksiklik mexanizmlari:

Glomerulonefrit: Ba'zi dorilar buyraklarning glomerulalariga zarar yetkazishi va glomerulonefrit kasalligini keltirib chiqarishi mumkin.

Tubulyar zararlanish: Aminoglikozid antibiotiklar va boshqa dorilar buyrak tubulyar hujayralarini shikastlaydi, bu esa buyrak faoliyatining pasayishiga olib keladi.

Oldini olish choralari:

Dori moddalarning jigar va buyraklarga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun bir qator chora-tadbirlar ko'rilishi lozim: 1. *Dorilarni boshqarish:* Dori qabul qilish davomida jigar va buyrak funksiyalarini doimiy nazorat qilish. Shifokorlar dori qabul qilishdan oldin bemorlarning sog'lig'i va tarixini hisobga olishlari zarur. Bu, ayniqsa, avvalgi jigar yoki buyrak kasalliklari bo'lgan bemorlar uchun juda muhimdir. Ular uchun dori dozalarini qayta ko'rib chiqish va ehtiyotkorlik bilan boshqarish talab etiladi. 2. *Bemorlarni xabardor qilish:* Bemorlarni dori vositalarining potentsial nojo'ya ta'siri haqida ogohlantirish va tavsiya etilgan dozalar bilan rioya qilish. Shifokorlar dori qabul qilayotgan bemorlarga o'z salomatliklarini diqqat bilan kuzatish va har qanday noqulay belgilar haqida xabardor qilishlarini aytishlari lozim. 3. *Sog'lom turmush tarzini saqlash:* Sog'lom ovqatlanish, muntazam jismoniy faollik va spirtli ichimliklardan saqlanish jigar va buyraklar sog'ligini qo'llab-quvvatlaydi. Bemorlar sog'lom ovqatlanish orqali jigar va buyraklarni himoya qiladigan ozuqalarni iste'mol qilishlari lozim, masalan, sabzavotlar, mevalar, to'liq donlar va yog'siz protein manbalari. 4. *Muntazam tibbiy ko'rik:* Tibbiy ko'riklar orqali organlarning funksiyalarini erta aniqlash va zaruriy choralar ko'rish. Tibbiy nazorat dori moddalarning jigar va buyraklarga salbiy ta'sirini erta aniqlash va o'z vaqtida davolash imkonini beradi. Jigar va buyraklarni tekshirish uchun laboratoriya testlari, ultratovush va boshqa diagnostika usullari o'tkazilishi zarur. 5. *Dori moddalarning monitoringi:* Dori vositalarining

ta'sirini va samaradorligini monitoring qilish. Dori moddalarning jigar va buyraklarga ta'sirini o'rganish uchun klinik tadqiqotlar o'tkazish muhimdir. Bu tadqiqotlar yordamida zararli ta'sirlarni erta aniqlash va xavfsiz dori foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish mumkin. **6. Tibbiy tavsiyalar:** Shifokorlar tomonidan berilgan tavsiyalarga qat'iy amal qilish. Dori vositalarining salbiy ta'sirini kamaytirish uchun shifokorlar tomonidan belgilangan dosalarga amal qilish va dori qabul qilishda o'zaro bog'liq dorilarning ta'sirini hisobga olish muhimdir.

O'zbekiston sharoitida: O'zbekistonda dori vositalarini nazorat qilish tizimi mavjud bo'lsa-da, bemorlar dori vositalarini qabul qilishda ehtiyotkorlik ko'rsatishlari zarur. Shifokorlar tomonidan dori vositalarining tavsiya etilgan dozalarini o'zgartirish, bemorlarni dori moddalarning salbiy ta'sirlaridan xabardor qilish muhimdir. Statistik ma'lumotlar ko'rsatadiki, so'nggi yillarda dori vositalariga bog'liq jigar va buyrak kasalliklari soni ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi dori vositalarining sifatini nazorat qilish, farmatsevtika sohasini rivojlantirish va bemorlarni ta'minlashni kuchaytirish maqsadida tadbirlar amalga oshirishi zarur.

Xulosa: Dori moddalarning jigar va buyrak faoliyatiga salbiy ta'siri sog'liq uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Dori vositalarining potentsial zararlarini tushunish va to'g'ri boshqarish jarayonlari sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Bemorlar va shifokorlar o'rtasida to'g'ri kommunikatsiya, ehtiyotkorlik bilan dori qabul qilish va sog'lom turmush tarzi sog'lom jigar va buyraklarni saqlashda juda muhimdir. Ushbu maqola orqali dori moddalarning jigar va buyraklarga salbiy ta'sirini aniqlash va ularni oldini olish usullarini o'rganish, shuningdek, sog'lom hayot tarzi bilan bog'liq tavsiyalar berish orqali bemorlarning sog'lig'ini saqlashga yordam berish maqsad qilinadi. Muntazam ravishda tibbiy ko'riklardan o'tish va shifokorlar bilan aloqada bo'lish bemorlarning jigar va buyrak sog'ligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, farmakologiya sohasidagi yangiliklarni kuzatib borish va dori moddalarning ta'siri haqida muntazam ravishda ma'lumot olish bemorlar uchun foydali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nizomiddinovich T. F. et al. EXPERIMENTAL MYOCARDIAL INFARCTION LDH BILAN CORRECTION OF NATHIJALARI: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 6. – №. 1. – C. 63-68.
2. Nizomiddinovich T. F. et al. QON TOMIR KASALIKLARIDA ENOSNING O'RNI: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 6. – №. 1. – C. 56-62.
3. Sh, Xushnazarov Z., L. Kenjayeva, and F. N. Toshboyev. "PIRRILO [2, 3-D] PIRIMIDINLARNING BIOLOGIK FAOLLIGI." *TADQIQOTLAR. UZ* 39.5 (2024): 30-35.

4. Sh X. Z., Toshboyev F. N., Izatullayev S. A. PRIMIDIN HALQASI ISHTIROKIDA SINTEZ VA PRIMIDINNING BIOLOGIK FAOLLIGI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 38. – №. 5. – С. 28-34.
5. Toshboyev F. N., Tashanov O. S., Izatullayev S. A. Oziqa tarkibidagi spirtlarni oksidlanish jarayonini matematik modilashtirish orqali xisoblash //golden brain. – 2023. – Т. 1. – №. 28. – С. 117-120.
6. Toshboyev F. N., Iskandar o'g'li M. S., Fayzullo o'g'li S. S. XITUZAN VA SUT ZARDOBI BILAN OZIQLANTIRILGAN BROYLER JO'JALARINING BIOKIMYOVIY KO'RSATKICHLARI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 14. – №. 1. – С. 78-80.
7. Toshboyev F. N. et al. SELECTIVITY OF YKS CATALYZATION IN THE SYNTHESIS OF VINYL ACETATE FROM ETHYLENE AND ACETIC ACID //World of Scientific news in Science. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 31-35.
8. Nizomiddinovich T. F., Abdimannonovich I. S., Zoirovich A. J. Of organic substances by thin layer chromatographic method //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 14. – №. 1. – С. 70-72.
9. Toshboyev F. N., Bobokulova S. A., Suyunova M. O. Synthesis of vinyl acetate from acetylene with the participation of a nanocatalyst and study of its kinetics //World of Scientific news in Science. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 11-18.
10. Тошбоев Ф. Н., Ахмадов Д. З., Эшанкулов З. А. Динамика нитрергической системы при гиперхолестеринемии //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 14. – №. 1. – С. 73-77.
11. Baykulov A. K., Toshboyev F. N., Akhmadov J. Z. BIOCHEMICAL AND PHYSIOLOGICAL CHANGES IN PARASITE PARAMETERS IN THE HOST-PARASITE RELATIONSHIP //Modern Scientific Research International Scientific Journal. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 257-262.
12. Xudoyberdiyev I. I. et al. Etilen va sirka kislotadan vinilasetat olinishi jarayonining fizik-kimyoviy asoslari //Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal. – 2023. – Т. 1. – №. 5. – С. 59-62.
13. Toshboyev F. N., Akhmadov J. Z., Eshonqulov Z. A. ETHYLENE OXYACETYLATION REACTION KINETICS LEARN //Modern Scientific Research International Scientific Journal. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 253-256.
14. Тошбоев Ф. Н., Анваров Т. О., Изатуллаев С. А. ОПРЕДЕЛЕНИЕ PH СРЕДЫ ЛЕКАРСТВЕННЫХ ВЕЩЕСТВ ПОТЕНЦИОМЕТРИЧЕСКИМ МЕТОДОМ //World of Scientific news in Science. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 166-169.
15. Vaxodirovich S. S., Nizomiddinovich T. F., Ergashboevna E. M. GAZ ARALASHMALARINI NAZORAT QILISHNING TERMOKATALITIK USULI //Journal of Universal Science Research. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 276-281.
16. Байкулов А. К., Муртазаева Н. К., Тошбоев Ф. Н. ДИНАМИКА ВЛИЯНИЯ ЛАКТАТДЕГИДРОГЕНАЗЫ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ ИНФАРКТЕ МИОКАРДА //World of Scientific news in Science. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 244-251.